

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2020, s. 4: 1-36

**Türk Hümanizmi Görüşü Bağlamında Erken Cumhuriyet
Döneminde Medeniyet Anlayışı: İnsan Dergisi Örneği**
The Conception of Civilization in the Early Republican Era in
the Context of Turkish Humanism: İnsan Journal Example

İlker ASLAN

Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü
Research Assistant, İstanbul University,
Sociology
İstanbul / TURKEY
ilkeraaslan@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3133-018X

DOI: [10.5281/zenodo.4018564](https://doi.org/10.5281/zenodo.4018564)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Nisan / April 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 05 Haziran / June 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: ASLAN, İ. (2020). Türk Hümanizmi Görüşü Bağlamında Erken Cumhuriyet Döneminde Medeniyet Anlayışı: İnsan Dergisi Örneği. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (Eylül 2020): 1-36.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0



Öz*

Cumhuriyet dönemi Türkiye'si kurucu kadronun getirdiği yenilikler ve reform hareketleriyle birlikte pek çok problemi bünyesinde barındırır. Cumhuriyet, somut politik adımların yanında bir zihniyeti de temsil eder. Cumhuriyet ideolojisinin sağlam temellere oturtulması için atılan adımların önemli bir kısmını bu zihniyetin oluşturduğu kültürel faaliyetler içerir. Bu çalışmada Cumhuriyet modernleşmesine ve yeniliklerine katkısı bağlamında, Türk hümanizmi söyleminden hareketle kültürel bir faaliyet olarak görülebilecek *İnsan* dergisi değerlendirilecektir. Dergi ele alınırken yayınlanan bütün nüshaları incelenmiş, özellikle hümanizm odaklı makale, deneme ve inceleme yazıları çalışmaya dahil edilerek içerik analizi yapılmıştır. *İnsan* dergisinin görece kısa sayılabilecek bir yayın hayatı vardır. Görece kısa sayılabilecek bu yayın hayatını bir miktar daha uzun gösteren de derginin istikrarsız yayın periyodudur. Hilmi Ziya Ülken, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Şerif tarafından yayınlanan dergi, 1938-1943 yılları arasında -bazı nüshaları iki sayı bir arada olmak üzere-toplam 25 sayı yayınlanır. Başlangıcını 18. yüzyılın sonlarına, III. Selim dönemi ıslahatlarına kadar götürebileceğimiz Türk modernleşme hareketlerinin en önemli virajlarından olan Cumhuriyet modernleşmesinin *İnsan* dergisi tarafından nasıl ele alındığı ve özellikle Türk hümanizmi anlayışı çerçevesinde *İnsan* dergisinin modernleşme tartışmaları içerisinde nasıl bir pozisyonda bulunduğu çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır. *İnsan* dergisinin ilk sayısından itibaren tartışmaya açtığı medeniyet kavramı; eski-yeni ve Doğu-Batı tartışmaları arasında yeni bir çözüm sunması bağlamında önemlidir. *İnsan* dergisinin Türk hümanizmi ve medeniyet tasavvuru, yenilikçi fikirleri ve bütüncül dünya görüşü ışığında Cumhuriyet modernleşmesine yaptığı katkı derginin Türk düşünce tarihi içerisindeki yerini göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Bu çerçevede *İnsan* dergisi sadece yayınlandığı dönemin kültürel ortamını sunması bakımından değil, aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin geçmişle kurduğu gerilimli ilişkiyi ve gelecek tasavvurunu

* Bu çalışma 27.03.2017 tarihinde sunduğumuz "Erken Cumhuriyet Dönemi'nin Modernleşme Paradigmasını İnsan Dergisi Üzerinden Okuma Denemesi" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / This article is extracted from my master thesis entitled "A Treatise on the Reading of Early Republican Era through İnsan Dergisi", (Master's Thesis İstanbul University, İstanbul/Turkey, 2017).

göstermesi bakımından dikkatle okunmalıdır. İnsan dergisi ve Cumhuriyet ideolojisi arasında önemli bir bağ olduğu kesindir. Sonuç olarak İnsan dergisinin özellikle Türk hümanizmi düşüncesi etrafında Cumhuriyet'in kültür ve medeniyet anlayışına katkı yaptığı ve bu çerçevede kültürel politika ürettiği çalışmada ulaşılan en önemli sonuç olarak görülebilir.

Anahtar Sözcükler: *İnsan*, Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk Hümanizmi

Abstract

The early Republican era has been a restructuring process full of many problems it has brought with it. The republic is an embodiment of a mentality as well as concrete political steps. Cultural activities created by this mentality include a significant part of the steps taken to put the ideology of the republic on a solid basis. In this study, in the context of its contribution to the modernization and innovations of the Republic, the *İnsan* journal, which can be seen as a cultural activity based on the discourse of Turkish humanism, will be evaluated. All the copies published while dealing with the journal were examined, and content analysis was carried out by including articles, essays and scrutiny articles focused on humanism. The *İnsan* journal has a relatively short publishing life. This relatively short publication is the period of the journal's unstable publication, which shows its life a little longer. Published by prominent literary of the time such as Hilmi Ziya Ülken, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, and Muzaffer Şerif, the journal had a life between 1938 and 1943 with its 25 issues – some of those were “2 in 1” issues. The outline of this study is to understand how the *İnsan* journal evaluates Turkish modernization movement the beginning of which can be traced back to the end of the 18th century, reforms of the Selim III's era, and position itself within the modernization debates, especially in terms of Turkish humanism. The concept of civilization that the *İnsan* journal has opened to discussion beginning in its first issue is important in the context of presenting a new transcends the dichotomies such as old and new, East and West and so on. The contribution of the *İnsan* journal to the modernization of the Republic in the light of Turkish humanism and civilization imagery, innovative ideas and a holistic world view is also remarkable in terms of showing the place of the journal in the history of Turkish thought. In this context, the *İnsan* journal should be read

carefully not only in terms of presenting the cultural environment of the period it was published but also in terms of showing the tense relationship and future imagination of the Republic ideology. It is certain that there is an important link between the human journal and the Republic ideology. As a result, it can be seen that the *İnsan* journal contributed to the understanding of culture and civilization of the Republic, especially around the idea of Turkish humanism, and that it produced cultural policy within this framework, as the most important result reached in the study.

Keywords: *İnsan Journal*, Early Republican Era, Turkish Humanism

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk modernleşmesi, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıla kadar uzanan modernleşme hareketlerinin son dönemeci olarak okunabilir. Cumhuriyet, sosyal ve siyasal olarak Osmanlı mirası ile arasına mesafe koymaya çalışmasına rağmen yine de Osmanlı Devleti'nin bir mirasçısı; Osmanlı kültür ve medeniyetinin bir devamcısı olarak görülür. Bununla birlikte pratik uygulamaları, toplumsal hayata getirmeye çalıştığı yeni düzenlemeler, ekonomi politikaları ve topyekûn değiştirilen yönetim sistemi ile Cumhuriyet, Osmanlı'dan yapısal olarak farklılaşır ve kendi özgün toplumsal, siyasal ve idarî yapısını oluşturur. Ancak, yeni devletin coğrafyası da o coğrafyada yaşamını sürdüren toplum da imparatorluktan farklı değildir. Kemal Karpat bu sürekliliği, eskinin hanedana bağlı Osmanlılarının 19. yüzyılda devlete bağlı Osmanlılara, 20. yüzyılda ise devlete bağlı Türklere dönüştüğünü ifade ederek vurgular. Ona göre Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde devlet de millet de belli ölçülerde yeniden tanımlansa da süreklilik gösterir (Karpat, 2009: 32-33). Bu kopuş ve süreklilik tartışmaları içerisinde devletin aldığı son viraj, ulus-devlet sürecinde var olma çabası gösteren yeni Türk devletinin en radikal hamlesi olur.

Bütün yönleriyle Osmanlı'dan devraldığı miras ile yoluna devam etmeye çalışan yeni devlet, kaçınılmaz olarak belli zorluklar yaşar. Bu zorluklar siyasi, idari ve ekonomik alanlarda olduğu kadar sosyal ve kültürel alanlarda da kendini hissettirir. Zaten Osmanlı döneminde de son derece keskin ve karmaşık yollardan geçen modernleşme serüveni Cumhuriyet ile birlikte daha sert bir zeminde ilerlemek zorunda kalır. Modernleşme çabalarının neredeyse bü-

tün aşamalarında devlet ve toplum, kafası karışık bir ruh hali içerisinde. Bunun en temel sebebi modernleşmenin ne şekilde sürdürülebilir kılınacağıdır. Özellikle Batı ile kurulan ilişki, eski-yeni çatışması ve geçmiş kültürün tortuları Türk modernleşmesinin şahsına münhasır özellikleridir.

Bu anlamda erken Cumhuriyet modernleşmesi siyasal olarak kendi üzerine düşeni yapmaya çalışırken, gerçekleştirilen hamlelerin sosyal olarak karşılık bulmasına da çaba gösterir. Bu çabaların bir ayağını da kültürel faaliyetler ve yenileşme hareketleri oluşturur. Gerçekleştirilen yeniliklerin sürekli kılınabilmesinin en önemli adımlarından biri bu yenilikleri kültürel olarak toplumsal hayatta var edebilmektir. Bu sebeple ülkenin yönetimini elinde tutan yenilikçiler kadar Cumhuriyet aydınları da reformları toplumsal hayatın her kademesinde rasyonalize etmeye ve böylece yeniliklerin sağlam temellere oturmasına çabalarlar.

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan *İnsan* dergisi de bu çabalardan biri olarak görülebilir. *İnsan*, yayımlandığı 1938-1943 tarihleri arasında çoğu zaman dolaylı yoldan olsa da Cumhuriyet'in yenilikçi fikirlerini benimseyen bir yayın politikası izler. Bunu yaparken Osmanlı mirasının ötesinde daha üst bir medeniyet anlayışına sarılarak Türk hümanizmi olarak değerlendirilebilecek bir ideolojiyi savunur. Çalışmanın devamında *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışı ve bu anlayışın erken Cumhuriyet ideolojisiyle kurduğu paralellik ele alınacaktır.

Bu bağlamda, dergi ele alınırken 1938-1943 tarihleri arasında yayınlanan bütün nüshaları incelenmiştir. Çalışmalar Türk hümanizmi ve erken Cumhuriyet modernleşmesinin medeniyet anlayışı çerçevesinde ele alındığından, özel bir nokta belirtmek gerekmedikçe şiir, hikâye gibi edebi türler çalışmaya dahil edilmemiştir. Özellikle makale, deneme, inceleme yazıları ele alınmış ve bu yazılardan da medeniyet ve Türk hümanizmi başlığı altında değerlendirilebilecek olanları çalışmamıza dahil edilerek yazıların içerik analizi yapılmıştır.

1. Türk Hümanizmine Giden Yolda Osmanlı-Cumhuriyet Gerilimi

Cumhuriyet modernleşmesinin Cumhuriyet'in ilanıyla başlayıp başladığı modernleşme tartışmaları içerisinde yer alan başlıca problemlerdendir. Cumhuriyet modernleşmesinin belli bir geçmişe yaslandığı aşıkardır ki Cum-

huriyet'in ilanı, Cumhuriyet'e kadar olan yenilikçi hareketlerin mührü olarak yorumlanabilir. Cumhuriyet'i ilan eden yönetici kadro, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren yönetimde ve yenileşme hareketlerinde söz sahibi, Meşrutî yönetime geçilmesi konusunda gereken baskıyı uygulayan ve İkinci Meşrutîyet'in ilanı ile birlikte girilen süreçte, bu döneme gelmeden çok öncesinde başlayan yenileşme hareketlerinin verdiği cesaretle devletin ve toplumun çeşitli alanlarında pek çok yenilik hareketine girişen kimselerdir. Cumhuriyet'e bu yenilik hareketlerinin tepe noktası demek, Türk modernleşmesini daha anlaşılır kılar. Osmanlı modernleşmesi ile Cumhuriyet modernleşmesi arasında belli benzerlikler olsa da Cumhuriyet'i bu modernleşme serüveninin tepe noktası yapan esas olgu, Osmanlı'nın eski ile yeniyi bir arada sürdürmeye çalışma çabasına karşı olarak Cumhuriyet reformlarının çok daha radikal ve sert bir yolda ilerlemesidir.

"Cumhuriyet modernleşmesinin radikalliği, Tarık bin Zeyyad'ın İberya'ya çıkarken adamlarının geri dönmesini engellemek için tüm gemilerini yaktırmasına benzemektedir. Siyasal ve toplumsal reformların modern olduğu kadar radikal ve radikal olduğu kadar modern olmasındaki temel unsur, geçmişle ilişkiyi koparmalarında yatar" (Ateş, 2015:14).

Belli paralelliklere rağmen Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmeleri önemli noktalarda birbirlerinden farklılaşırlar. Kadir Cangızbay, Osmanlı ile Cumhuriyet arasında devamlılık bulunmamasının zaten mümkün olmadığını ancak bu ikisinin aralarında hiçbir kopukluk bulunmamasının da imkânsız olduğunu söyler. Cangızbay, Cumhuriyet'i, işin içine toplumsal yapı kavramını, yani bu siyasal formasyonların varlıksal zemininin yapısını katmadan doğrudan benzerlik ve farklılıklar temelinde ele almanın son derece yanlış ve yanıltıcı olduğunu vurgular (Cangızbay, 2007: 14).

Cumhuriyet modernleşmesi, bir yaratım ve yeniden inşa sürecidir. Bu sürecin belli bir çatışmayı beraberinde getirdiği gerçektir. Meltem Ahıska, Türkiye özelinde modernleşme ve seçkinler arasındaki bağa değinirken, bu sürecin "*seçkinlerin 1) Batı ve halk yansıtılmalarıyla özdeşleşme dinamiklerini gösterir; 2) Batı temsiline karşı bir cevap verme pratiği; 3) Karmaşık gerçekliklerin içindeki sınır idaresini mümkün kılan bir anlamlandırma haritası; 4) İktidarı ve politik öncelliği mümkün kılan bir toplumsal fantezinin dayanağı*" olduğunu ifade eder (Ahıska, 2005: 99).

Cumhuriyet’le birlikte Cumhuriyetçi söylem ve politikaların kurucu paradigması haline gelen modernleşme, bir zamanların Batı karşısında devleti kurtarma projesinin parçası olmaktan Batı ailesine dahil olarak çağcılışmayı öngören yeni devletin aslî ideolojisi konumuna evrilir (Kaliber, 2012: 107). Cumhuriyet yenilikleri Osmanlı’daki yenileşme çabalarına göre daha radikal bir zeminde var olur. 1920’li yılların ikinci yarısı, yeni rejimin oturtulmasına yönelik belli çabaların ve düzenlemelerin gerçekleştiği yıllardır. 1930’lu yıllar ise daha çok bu yeni düzenin düşünsel temellerinin sağlam bir şekilde oluşturulmasına çalışılan, yani yeni Cumhuriyet’in kimlik ve ideolojisinin temellendirilmeye çalışıldığı yıllardır (Bulut, 2005: 29). Bu anlamda Cumhuriyet’e esas ruhunu veren dönemin 1930 sonrası dönem olduğu söylenebilir. Çünkü her köklü değişim, devamında kendisini besleyecek olan fikrinsel altyapının sağlamlaşmasıyla sürekliliğini kazanır. Cumhuriyet reformları da bu sürekliliği sağlamak adına, gerçekleştirdiği yenilik hareketlerini düşünsel ve kültürel olarak beslemeye çalışır.

“[...] 1930’lu yılların başından itibaren Türkiye Cumhuriyeti’nin hemen her alanda ciddi bir üretim sürecine girdiği gözlemlenir. 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti gibi kurumların kurulması ve bu yıllarda her iki cemiyetin de ilk kongrelerini gerçekleştirmiş olmaları, bu dönemde Güneş Dil Tarih Tezi’nin geliştirilmesi, 1933’de üniversite reformunun gerçekleştirilmesi gibi uygulamalarla yeni devlet kendisine Osmanlı’dan apayrı yeni bir kimlik arayışı üretme sürecine girdi. 1935’te kurulan DTCF de, yeni rejimin bu çabalarına, katkıda bulunmak için tesis edilmişti. Rönesans hareketini fakat daha çok da Fransız İhtilali sonrasında Fransız milliyetçilerinin tavrını ve kullandıkları yöntemleri örnek aldıkları izlenimi veren -Osmanlı ve İslam geçmişini atlayarak- bütünüyle laik bir milliyetçilik fikrinin geliştirilmesine matuf bu girişimler üzerinden yeni dönemde ihtiyaç duyulan birlik, dayanışma ve sadakat tesis edilmeye gayret edilmiştir. Kimlik ve kültür düzeyindeki bu çabalara; 1932’de açılmaya başlanan Halkevleri, aynı yıl çıkarılan Kadro ve 1933’te çıkarılan Ülkü gibi dergiler katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

Bütün bu çabalarla, hurafeler ve cehalet üzerine kurulmuş olduğu suçlamasına maruz bırakılan ‘eski yaşam tarz’ından vazgeçildiği ilan edilmek

istenmiştir. Yapılmak istenenler de, vazgeçilen bu yaşam tarzının yerine konulacak olan 'akıl' ve 'bilim' üzerine dayalı olacağı varsayılan 'yeni' yaşam tarzının temellerinin ne olacağına ya da bu yaşam tarzına nasıl ulaşılabileceğinin belirlenmesine yöneliktir" (Bulut, 2005: 29-30).

Cumhuriyet ile birlikte Tanzimat'tan bu yana süregelen Osmanlı'daki Doğu-Batı çatışması, yeni bir millet, yeni bir medeniyet ve yeni bir gelecek reçetesiyle aşılmaya çalışılır. Kemalist medeniyet projesi devletin yapısını değiştirmekten öte, yaşam şekline, davranış biçimlerine ve gündelik hayatın alışkanlıklarına nüfuz etmek ister. Medeniyet, teknoloji düzeyinden gündelik hayat pratiklerine kadar geniş bir alanı kapsamakla birlikte her şeyden önce Batı bilincinin bir ifadesi olur. Medeniyet, Batı'nın üstünlüğünü tanımlamakta, kültürel modeline evrensellik boyutu kazandırmaktadır (Göle, 2011: 83-86).

Kültür politikası, Cumhuriyet modernleşmesinin ana dayanaklarından birisidir. Yeni devletin kültür politikasının iki temeli vardır: Batılılaşma ve milliyetçilik. Erken Cumhuriyet'in modernleşme sürecinde bu iki anlayış çoklukla harmanlanarak bir araya getirilmeye çalışılır ve eşzamanlı olarak hem Batıcı hem de milliyetçi politikaların Cumhuriyet'in ilk yıllarına damga vurduğu görülür. Bu ikili, Kemalizm'in modernlik anlayışını kavramak açısından önemlidir. Ancak bütün milliyetçi eğilimlere rağmen Cumhuriyet'in esas rotasını belirleyen Batılılaşmadır. Esasen Cumhuriyet ideolojisi kendi geçmişinden, Cumhuriyet öncesi dönemden gelen mirası da Batı gözüyle yeniden yorumlama çabasıdadır. Bahsi geçen milliyetçi anlayış bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bu anlamda Cumhuriyet'in kurmaya çalıştığı yeni medeniyetin Batılılaşma çizgisinde olduğu ve Batı'nın bir parçası olarak kendini var etmeye çalıştığı gözden kaçırılmamalıdır.

2. Kültürel Bir Proje: Türk Hürmanizmi

Türk hürmanizmi, Cumhuriyet Türkiye'sinin erken döneminde ortaya çıkan önemli fikir akımlarından birisidir. Bu anlayış temel olarak kayıtsız şartsız Batı medeniyetinin bir parçası olmayı hedefler ve Cumhuriyet reformlarının Batı'nın bir bütün halinde değerlendirildiğinde daha verimli olacağı inancına yaslanır. Suat Sinanoğlu, modernleşme ile teknik ve bilimi birlikte anarken, bir ülkede tekniğin ve bilimin sağlam yer edinebilmesi için güçlü temelleri olan ekonomi, sanayileşme, yeni idareciler, kurumlar, yeni bir yaşam

temposunun modernleşen yeni ülkenin en önemli gereksinimleri olduğunu söyler (Sinanoğlu, 1988: 27). Sinanoğlu, Osmanlı yenilikçilerine kıyasla Cumhuriyet yenilikçilerinin bir ruh ve nitelik farkına sahip olduklarını vurgular (Sinanoğlu, 1988: 44). Bu noktada Türk hümanizmine gelmeden önce Ziya Gökalp'in Batı'ya yaklaşımda, hars (kültür) ve medeniyet olarak kavramsallaştırdığı ayrımı dikkat etmek gerekir. Gökalp, hars (kültür) ve medeniyete değinirken kurduğu geniş kapsamlı ve lokal olma zıtlığını ileri sürer:

“Evvelâ, hars millî olduğu halde, medeniyet beynelmiledir. Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî, bedîî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenktar bir mecmuasıdır. Medeniyetse, aynı mamure'ye dahil birçok milletlerin içtimaî hayatlarının müşterek bir mecmuasıdır. Meselâ Avrupa ve Amerika mamuresinde bütün Avrupalı milletler arasında müşterek bir Garp medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz harsı, bir Fransız harsı, bir Alman harsı ilâh... mevcuttur” (Gökalp, 1968: 27).

Kültür ile medeniyet arasındaki bu ayrım, Türk modernleşme tartışmaları içerisinde önemli bir yerdedir. Yücel Bulut, bu ayrımın iki yönlü bir işlevinin olduğunu vurgular ve bu kuramla Gökalp'in ilk olarak mevcut medeniyet dairesinden ayrılma düşüncesinin meşru bir açıklamasını geliştirmek isterken ikinci olarak hedeflenen dünya ile birleşme politikasına meşruiyet kazandırdığını belirtir (Bulut, 2015: 101). Gökalp'in üzerinde durduğu bu ayrımı yönelik eleştiri, daha sonra Türk hümanizmi anlayışının temel ideolojisini oluşturacaktır. Türk hümanizmi, özünde bütüncül bir Batılılaşma anlayışını içerir. Bu Batılılaşma modeli, kendisine rehber edindiği Atatürk devrimleri ile harmanlanarak var olur. Türk hümanizminin temel doktrini, Batı'nın maddi dünyası kadar, manevi dünyasına da ihtiyaç duyulduğu yaklaşımıdır.

“[...] tüm olarak Batılılaşma, yani Batının tekniğini ve somut kuruluşlarını kabul etmekle yetinmeyip, onun iç evrenini de, düşünsel içeriğini de benimseyen Batılılaşma hareketinin ilk sonucu, körü körüne taklitten, yabancı bir uygarlıktan alınan somut ve soyut öğeleri kabaca uygulamaktan kurtulmaktır; çünkü manevî biçimlenimini de Batılılaştıran bir toplumun –sağlam bir düşünsel eğitim, yerleşmiş bir tarih bilinci ve gelişmiş diyalektik yetenekler sayesinde- güçlü fikir adamları yetiştirebileceği açıktır; bu güçlü adamlar toplumun sayısız sorunlarını kendilerine özgü bir aç-

dan ve kendine özgü bir biçimde çözümleyebileceklerdir; çünkü onlar o sorunları ilintilik gerçekler düzeyinde incelemek ve fikir düzeyinde değerlendirmek olanağı bulacaklardır. [...] Böyle olunca, bütünüyle Batılaşmayı kabul eden bir toplum, Batının istilasına uğrayacağını sandığı bir sırada, yeni bir kişilik kazandığını, koruma iç güdüsü ile ya da ilintilik nitelikte başka gereksinmelerle başkalarını körü körüne taklit etmekten kurtulduğunu, benimsediklerini bilerek, bilinçli olarak benimsediğini görecektir. Böyle bir davranışın adı ise hümanizmdir” (Sinanoğlu, 1988: 89).

Öz farkındalığı yüksek bir şuurla Batı ile temas kurmak ve bu anlayışla Batı tecrübesini kendi modernleşme deneyimine aktarmak Türk hümanizminin genel perspektifini oluşturur. Bu yaklaşım, Cumhuriyet’in temel getirileri ışığında çoğu zaman rasyonalist ve pozitivist bir yönde ilerler. Suat Sinanoğlu, Türk hümanizminin içsel dinamiklerinden bahsederken onun toplumun içinden gelmediğine, ilk etapta dışsal bir etkiyle ortaya çıktığına işaret eder. Sadece bilimsel ve teknik alandaki gelişme ve toplumsal kurumların iyileştirilmesiyle kesin kurtuluşa ermesi mümkün olmayan Türk toplumu ancak düşünce ve ahlak alanında da böylesi bir yeni form bulma hareketine girişmelidir. Bu, kendiliğinden oluşmayan, bilinçli düşüncenin ortaya koyduğu bir yapıdır. Türk hümanizmi birtakım zorlamalarla kendini kabul ettirmez çünkü esas olarak Türk toplumunu klasik dünyaya bağlayan hiçbir gelenek veya tarihsel bağ bulunmaz. Öyleyse Türk hümanizminin kaynağını bağlantılı zorunluluklar oluşturduğu halde, bu düşünce akımını güçlendirmek ve yerleştirmek için ara vermeden şuurlu bir sistem yaratmak gereklidir (Sinanoğlu, 1988: 106-107). Yücel Bulut, Türk hümanizminden bahsederken ona gönül verenlerin çizgisel bir tarih anlayışına sahip olduklarına ve onlar için Batı ve Doğu medeniyeti diye iki farklı medeniyet anlayışının olmadığına dikkat çeker. İnsanlığın tek bir ortak tarihi olduğu ve Batı dünyasının bu tarihin son halkasını oluşturduğuna dair olan inanca vurgu yapar (Bulut, 2005: 32).

Sinanoğlu, Türk hümanizminin Yunan ve Roma dünyası, İtalyan hümanizmi, Fransız-İtalyan uyanış çağı, aydınlanma çağı ve Alman neo-hümanizminin ardından bu evrimsel hümanizm aşamasına eklenen son halka olduğunu söyler. Ona göre Türk hümanizmi klasik Batı düşüncesini Hristiyan Batı’nın sınırlarının ötesine yaymayı amaçlayan bir fikir akımıdır. Bu nedenle

Türk toplumunu sadece teknik uygarlığa uyum sağlamaya zorlamakla kalmayıp bununla birlikte Batı deneyimini yeniden değerlendirip bu deneyim üzerine kendine has bir görüş getirmektedir (Sinanoğlu, 1988: 108-109). Öyleyse bir kendi başına bir Batı uygarlığından söz edilemeyeceğine göre salt taklitçilik anlamına gelen bir Batılılaşma kavramından da söz edilmemelidir. Türk hümanizmi taklitçilikle birlikte anılan modernleşme anlayışından uzak, insanlığa yapacağı katkıyla, sınırlarını kendisinin koyduğu bir hümanist çizgiyle var olur.

Türk hümanizmi, Gökalp'in işaret ettiği kültür ve medeniyet ayrımından hareketle ele alındığında Cumhuriyet'in modernleşme siyasetine dair daha açık bir fikre ulaşmak mümkün olur. Türk hümanizminin en önemli çıkış noktalarından biri kendi kültürel köklerinden doğarak bütüncül bir medeniyet resmi çizme çabasıdır. Bu resimde Türk hümanizminin durduğu yer, onun evrensel medeniyete yaptığı katkıyla ölçülür. Türk hümanizminin temel değerleri ve ideolojisi dikkatle incelendiğinde onun Cumhuriyet değerlerine yakın bir arka plana sahip olduğu görülür. Bu çerçevede ele alacağımız *İnsan* dergisi de Türk hümanizmi fikrinin sınırları içerisinde çalışmalar yayınlar. Bu tarihsel arka planla birlikte değerlendirildiğinde *İnsan* dergisinin ne gibi koşullarda ve hangi yazar kadrosuyla çıktığı, yayın politikasının nasıl şekillendiği, ne tür kavramları tartışma konusu yaptığı ve derginin Türk kültür ve medeniyet hayatına nasıl bir katkı sağladığı daha net görülecektir.

3. Cumhuriyet'in İnşa Sürecinde Hümanist Bir Dergi: İnsan

3.1. İnsan Dergisinin Çıkışı, Kurucu Kadrosu ve Yayın Politikası

Kolektif çalışmalardaki fikir birliğini önemseyen Hilmi Ziya Ülken, dergiler için şu sözleri söyler: “Yazılarda bir konser manzarası gibi ahenk olmalı ve muhitle alakalı olmalıdır. Yani hayatı aksettirmelidir” (Ülken, 1938ç: 272). Bu düşüncelerini söylem düzeyinde bırakmayan Ülken, yayın yönetmenliğini yaptığı *İnsan* dergisinde de belli bir fikir birliği kurarak derginin yayın politikasına yön verir. İlk sayısı 1938 yılının Nisan ayında çıkan dergi, Ağustos 1943 tarihli son sayısına kadar toplamda 25 sayı yayınlanır. Bu aralıkta derginin çıkışı zaman zaman sekteye uğrar, özellikle yayın hayatının son dönemlerinde bazı sayıları iki cilt bir arada çıkar. Derginin yayın aralığını temel olarak iki ana döneme ayırmak mümkündür. İlk dönemin 1-12. sayıları, ikinci dönemince

13-25. sayıları kapsadığı söylenebilir. Bununla birlikte derginin sadece hacim olarak değil aynı zamanda içerik olarak da daha ağır bastığı zaman zarfı ilk dönemidir. Öyle ki derginin ilk döneminde (hikâye ve şiir gibi kurmaca eserler hariç) çeviri eserler dâhil olmak üzere yayınlanan makale, deneme, eleştiri vb. yazıların toplamı 175 iken; derginin kesintiye uğrayan ikinci döneminde benzer eserlerin sayısı 82' de kalır.

İnsan dergisinin 15 Nisan 1938 tarihli ilk sayısında "Maksad" isimli imzasız bir giriş yazısı yayınlanır. "'İnsan' mecmuası (...) Türk münevverinin rönesans şuurundan doğuyor" (İmzasız Yazı, 1938a: 2). cümlesinin geçtiği yazıda derginin çıkış amacı ve nasıl doğduğu açıklanır. İmzasız bir sunuş yazısı mahiyetinde yazılan bu yazının hem derginin sorumlu yazı işleri müdürü olması hem de yazıdaki üslup dikkate alındığında Hilmi Ziya Ülken'in kaleminden çıktığı düşünülebilir. "Türk inkılabı, Tanzimatta yapması lazım gelen rönesansı ancak bir asır sonra yapabiliyor" (İmzasız Yazı, 1938a: 1) vurgusunun yapıldığı "Maksad" başlıklı yazının ilk cümlesi de "İnsan mecmuasının hedefi nedir?" sorusudur. Bu sorunun ardından yazı şu cümlelerle devam eder:

"Türk milleti bir asırdır iki âlem arasında kararsız bekliyordu. Karşılaştığı medeniyetin teknik üstünlüğünü görüyor; fakat eski âleminin kıymetlerini de terk edemiyordu. Bu kararsızlık onu tezat ve buhranlar içinde bırakıyordu. Onu kımıldamaktan men eden kabuğu kırmak ve garbin üstünlüğünü temin eden derin sebeplere, bu medeniyetin köklerine kadar inmek lazımdı. Büyük bir irade hamlesi bu işi tamamladı. Türk inkılabı, Tanzimatta yapması lazım gelen rönesansı ancak bir asır sonra yapabiliyor. 1- Dünyanın akışına yeniden katılmamızı men eden kapalı, mistik âleminin bütün arta kalanlarını kökünden temizlemek. 2- Tarihte oynamış olduğumuz rolü meydana çıkarmakla, ufkumuzu dünya makyasına kadar genişletmek. 3- Bu medeniyetin bütün eserlerini (Sümmerden zamanımıza kadar) büyük nisbette iştirak ettiğimiz bir konserin eserleri gibi esasından tanımak. 4-Beynelmilel münasebetlere giren bugünkü içtimai bünyemize ve kıymetlerimize bu geniş zaviyeden tekrar bakmak. Türk inkılabı bu adımlarından en mühimlerini atmıştır ve atmaktadır" (İmzasız Yazı, 1938a: 1).

İnsan dergisinin kurucu kadrosunda, Hilmi Ziya Ülken dışında dönemin üç önemli simasının ismi geçer. Bunlar Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu

ve Muzaffer Şerif'tir. Her ne kadar kurucu kadro bu dört isimden oluşsa da dergiye esas rengini ve entelektüel derinliğini veren Hilmi Ziya Ülken'dir. Bununla birlikte *İnsan*, Pertev Naili Boratav, Ahmet Ağaoğlu, Safaeddin Karanakçı, Rıfki Melül, Hasan Tanrıkut gibi dönemin başka önemli entelektüellerinin de isminin geçtiği bir dergidir. Bu isimleri bir araya getiren, derginin yayın politikası, içeriği ve çoğu zaman örtülü bir şekilde de olsa Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet reformlarına olan desteğidir. Özellikle kurucu kadroda yer alan isimlerin politik duruşları ve dünya görüşleri Türk hümanizmi ve dolaısıyla Cumhuriyet ideolojisiyle örtüşür. Sabahattin Eyüboğlu'nun derginin ilk sayısında "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş" başlıklı yazısında belirttiği ifadeler hem derginin hem de Eyüboğlu'nun fikirlerini anlamak bakımından önemlidir:

"Frenk hayranlığı bizde yeniden doğuşun ilk şartı olmakla beraber san'at bakımından en kötü deoesidir. Frenk hayranlığında kalmış, yani frenk şuuruyla kendi dünyasına dönmemiş olan Türk sanatkarı iyi eser verememiştir. Çünkü, kainatı gezdikten sonra kendine dönmeyen adamdan hayır gelmez. İyi eser verenlerimiz frenk hayranlığını aşmış, frenk kıymetlerini hazmetmiş olanlarımızdır. (...) Frenkten Türke dönüş, yani frenk dünya görüşü ile Türk kıymetlerini anlayış yeni san'at ve fikir hayatının bütün cephelelerinde tahakkuk edecektir" (Eyüboğlu, 1938a: 31-32).

Sabahattin Eyüboğlu'nu *İnsan* dergisinin bir parçası yapan fikirleri aslında Mavi Anadoluçuluk akımına dayanır. Eyüboğlu ile birlikte Nurullah Ataç da bu akıma ideolojik olarak yakındır. Mavi Anadoluçuluk hareketi zaten özü itibariyle Türk hümanizmine paralel bir politik ve sosyal duruşa sahiptir. Bu hareketin en önemli düşüncesi, geçmişi, bu topraklarda buldukları her değer, yani Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi bütün medeniyetlerin benimsenmesi gerektiğidir. Mavi Anadoluçular, Batı medeniyetinin kaynağının, Yunan ve Hristiyan, değer namına kabul edilen ne varsa hepsinin gerçek kaynağının Anadolu olduğu fikrinde birleşirler. Anadolu, aslında Batı medeniyetinin kıymet verdiği pek çok şeyi üreten halis bir kaynaktır (Akyıldız, 2012: 472-478). Bu çerçevede *İnsan* dergisinin takındığı ideolojik tavır, Mavi Anadoluçuların dünya görüşüyle benzerdir. Derginin yayın yönetmeni Hilmi Ziya Ülken'in derginin son sayıları olan 22., 23. ve 24-25. sayılarında

kaleme aldığı uzun yazı dizisi “*Destan ve İnsan*”, Anadolu medeniyetine gösterilen önemin bir yansımasıdır. Anadolu tarihinin neredeyse insanlığın tarihi olarak görüldüğü fikri, *İnsan* dergisinin Anadolu medeniyetine bakışını yansıtır. Hilmi Ziya Ülken (1943: 3) “*Destan, insanlığın hikâyesidir*” ifadesini kullandığı yazı dizisinde Anadolu’daki destan geleneğini ve bu geleneğin inşa ettiği medeniyeti ele alır. Bu anlamda hem Hilmi Ziya Ülken’in hem de bütüncül olarak *İnsan* dergisinin memleketçi çizgide hareket eden bir dergi olduğu görülür.

Ülken, Ataç ve Eyüboğlu’nu birleştiren ortak nokta bu memleketçi çizgidir. Ancak Türkiye’nin siyasal ve toplumsal şartları göz önünde bulundurulduğunda, özellikle çok partili hayata geçilip daha liberal bir fikir akımının doğması neticesinde bu tip ortaklıkların farklılaştığı da unutulmamalıdır. Anadoluçuluk fikrinin, ‘Kemalist Anadoluçuluk’, ‘Milliyetçi Anadoluçuluk’, ‘Mistik/İslami Anadoluçuluk’ ve ‘Uygurlukçu Anadoluçuluk’ gibi farklı alt başlıklara ayrıldığına işaret eden Köksal Alver, konuyu şöyle özetler:

“Anadoluçuluk, bütüncül bir yapıya sahip değildir; yani Anadoluçular tezleri ve kimliğin unsurları seçimi noktalarında farklı düşünmektedirler. [...] Anadoluçuluk bu haliyle kendi içinde bölünmüş bir ideolojidir, kendi içinde farklılaşmıştır. Her yaklaşım biçimi kendine göre bu yeni kimliği belirlemeye çalışmıştır” (Alver, 2004: 167-168).

Sonradan yaşanacak bütün fikir ayrılıklarına rağmen Cumhuriyet’in ilk yılları pek çok farklı entelektüeli belli oranda bir araya getirebilme karakterini gösterir. Yıllar sonra *İnsan* dergisinin yayın politikasından farklı bir çizgiye kayacak olan Muzaffer Şerif de bunun bir başka örneğidir. Asıl uzmanlık alanı psikoloji olan Muzaffer Şerif, sosyal psikoloji alanında yaptığı çalışmalarla kültür ve medeniyet üzerine fikirlere üreten bir isimdir. *İnsan* dergisiyle birlikteliği bu fikirlere çerçevesinde oluşur. Özellikle faşizme ve ırkçılığa karşı olan görüşleri, Muzaffer Şerif’i derginin asli unsurlarından biri yapar.

“Muzaffer Şerif’in İnsan dergisinde yayınlanan çok sayıda makalesi okunduğunda Hilmi Ziya ile çoğu konuda benzer yaklaşımları paylaştıkları görülmektedir. Özellikle bireyin, insanın değerlendirilmesi konusunda Muzaffer Şerif’in makaleleri Hilmi Ziya’nın düşüncelerini çağrıştırılmaktadır. Bu durum Muzaffer Şerif’in içinde İnsan dergisinde yayınla-

nan makalelerin de bulunduğu Değişen Dünya yapıtındaki yaklaşımla Hilmi Ziya'nın 1930'lardan itibaren yazdıkları arasındaki paralellikler saptanarak gösterilebilir. Hatta Muzaffer Şerif Başoğlu'nun Doğu kültür birikimi ve tarihsel geçmişe dair bilgilenmesinde Hilmi Ziya'nın etkileri biri açık, diğeri örtük olarak hissedilmektedir" (Kayalı, 2011: 180-181).

İnsan dergisinin büyük dünya medeniyeti anlayışına Muzaffer Şerif kendi çalışmalarıyla katkıda bulunur. *İnsan* dergisi, kafatasçı Türkçülüđü övmez, Türk kültür ve medeniyetinin ancak daha büyük bir medeniyete katkı yaptığı ölçüde var olabileceği üzerinde durur. Muzaffer Şerif'in *İnsan* dergisi kapanmadan bir sayı önce Temmuz 1943'te *Adımlar* dergisinde yazdığı bir yazıda belirttiği fikirleri, onun hümanist medeniyet anlayışını ve *İnsan* dergisiyle birleştirdiği ortak paydayı görmek açısından önemlidir:

"Dünya çapında kıymet kazanacak şiir, müzik, opera eserlerimiz temini şüphesiz, yine kendi halis ve öz halk temlerimizden alacaktır. Millî kültür hazinemizi zenginleştirecek ve dünya çapında kıymet kazanacak romanımız, tiyatromuz özünü, şüphesiz kendi insan kitlelerimizin özünden alacaktır. Fakat bu kıvama gelmek için evvelâ kendimizi büyük dünya kıymetleriyle zenginleştirmek zarureti var. Büyük Türk operası yoluna ancak, bugün yaptığımız gibi, Fidelio'dan varılır. Büyük Türk tiyatrosuna varacak yol Sophocles'den, Moliere'den, Shakespeare'den, Bernard Shaw'dan geçer" (Şerif, 1943a: 82).

Her dergi ve gazetenin çıktığı dönemin şartlarından etkilendiği göz önünde bulundurulursa, tek parti döneminde, İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu şartlarında yayın hayatını sürdüren *İnsan* dergisinin de gerek küresel gerekse yerel anlamda sosyal ve siyasal ortamdan etkilendiğini söylemek mümkündür. Derginin çıktığı zaman aralığında Türkiye dünyanın gördüğü ikinci büyük savaşa aktif olarak katılmasa olumsuz atmosferden etkilenir. 1930'ların ekonomik kalkınma hareketleri savaşa birlikte neredeyse durma noktasına gelir. Ülkede vergiler arttırılır ve Cumhuriyet'in temel prensiplerinden olan sosyal devlet anlayışı sekteye uğrar. Bununla beraber dönemin en önemli fikir hareketleri olan ırkçılık ve faşizmin yükselişi *İnsan* dergisinin yayın politikasını -neredeyse doğrudan- etkileyen önemli gelişmelerdendir. İrkçılığın Türkiye'de Turancılık şeklinde kendini var eden hali zıt kutuplar arasında ciddi çatışmaların yaşanmasına sebep olur. "1938-39'da Nazi hayranı çevrenin ve Mus-

tafa Kemal'in ölümünden sonra da CHP sağ kanadının etkinliğini arttırmasıyla genişleyen Türkçü ırkçı grupların karşısında zayıf da olsa sanatçı, bilim adamı, öğrenci ve gazetecilerin yer yer oluşturdukları anti-faşist, ilerici oluşumlara rastlanır" (Çetik, 2008: 18). Bu oluşumlardan biri olarak görülebilecek İnsan dergisi tıpkı onunla birlikte benzer mücadeleyi veren, Yurt ve Dünya ve Adımlar dergileri gibi, anti-faşist ve ırkçılık karşıtı bir yayın politikasını savunarak bütüncül bir dünya medeniyetini destekler.¹

Hilmi Ziya Ülken'in Tanzimat'ın yüzüncü yılı dolayısıyla yazdığı "Tanzimat'tan Sonraki Fikir Hareketleri" başlıklı yazısında ifade ettikleri İnsan dergisinin yayın politikasını özetler. Derginin çeşitli sayılarında değineceği üzere Ülken, bütün eksiklik ve sınırlılıklarına rağmen Batılılaşma hareketlerinin başlangıç noktası olarak Tanzimat'ı görür. Ancak bu dönemdeki reform hareketlerinin en önemli probleminin madde ve mana arasında bir ayrıma sebep olduğunu düşünür: "Bir tarafta içine kapanmış ve şeklini kaybetmiş şark, ötede, muhtevassız ve realiteyle bağları zayıflamış garp." Ülken'in bu vurgusu Ziya Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımına benzer bir düşüncedir. Yazıda Ülken'in bir başka önemli vurgusu Batılılaşma çabalarının, eski İslâm medeniyetine ait eserlerin anlaşılır biçimde tefsirinin yapılıp basılmasına sebep olduğudur. Ona göre Batılılaşmaya karşı geliştirilen bu reaksiyonla "bir taraftan Avrupalaşma ve muasırlaşma temayülleri kuvvetlenirken, diğer taraftan [...] İslâm medeniyetine bağlanmak ve bu medeniyetin temeli olan mantık, kelâm ve tasavvuf eserlerini tercüme suretiyle halka neşretmek arzuları da şuurlu bir hale gelmekte[dir]" (Ülken, 1940: 1-12). Öte yandan Türk hümanizminin temel yapıtaşını tercüme seferberliğinin oluşturduğu bilgisinden hareketle Hasan Ali Yücel öncülüğünde kurulan tercüme bürolarının bu yolda önemli bir basamak olduğu unutulmamalıdır. Tercüme bürolarının kurulmasıyla İnsan dergisinin kurucularından olan Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç'ın da dahil olduğu pek çok

¹ Adımlar dergisi, Türk hümanizmasına olan yaklaşımı ile İnsan dergisine yakın bir yayın politikası izler. Derginin ikinci sayısından itibaren "Hümanizma Anketi" başlıklı yazı dizisine İnsan dergisinin kurucularından olan Nurullah Ataç da katılır ve hümanizm ile ilgili fikirlerini aktarır. Bununla beraber Muzaffer Şerif'in "Hümanizma Görüşümüz" başlıklı yazısıyla açılan Adımlar dergisinin Aralık 1943 tarihli 8. sayısı 'hümanizma özel sayısı' olarak yayınlanır.

Cumhuriyet aydını, bizzat Hasan Âli Yücel tarafından tercüme faaliyetlerinde çalışmak üzere görevlendirilir.²

Tercüme, *İnsan* dergisinin ve Hilmi Ziya Ülken'in de önem verdiği, dünya medeniyetinin bir parçası olma yolunca özel değer atfettiği bir konudur. Dergide de bu anlamda yayın süresince çok sayıda tercüme esere yer verilir. Tercüme dünkü anlayışın bugünkü değerlerle yeniden yorumlanması anlamına gelir. Bu anlamda tercüme eserler aracılığıyla hem geçmişle arada köprü kurulması hem de dünya medeniyetinin bir parçası olmak kolaylaşacaktır. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında derginin tercümeyle verdiği değerlerin altında da Türk hümanizmi anlayışına paralel bir ideoloji olduğu görülecektir.

İnsan dergisinin siyaset ile arasında kurduğu köprü ve korumaya çalıştığı mesafe derginin Türk entelektüel tarihi içerisindeki yerini görmek açısından önemlidir. *İnsan*, Cumhuriyet'in bir başka önemli fikir dergisi olan ve resmen Cumhuriyet'in sözcülüğünü yaparak bir fikir dergisi olmasının ötesinde siyasi bir hareket olarak da nitelendirilen *Kadro* gibi, siyaset ile birebir bir ilişki kurma düzeyine inmez. "Türk devlet ideolojisinin/Kemalizmin pek çok tezi *Kadro* dergisi tarafından ortaya konu[r] veya geliştiril[ir]" (Sunar, 2004: 513). Buna karşın *İnsan*, Cumhuriyet reformlarını ve ideolojisini büyük ölçüde destekliyor olsa da siyasetle arasına mesafe koyarak bilimi esas alan bir politika izlemeyi tercih eder. Bu anlamda Ülken'in dergiler hakkında söyledikleri, *İnsan* dergisinin yayın politikasını anlayabilmek açısından önemlidir:

"Her mecmua bir fikir cereyanını temsil etmek itibariyle içtimaî bir ihtiyaca karşılıktır veya değildir. Eğer belirmiş veya belirmekte olan içtimaî ihtiyaçlara karşılık ise onun hayatî kıymeti vardır, mukabele görür ve yaşar. (...) Mecmualar içlerindeki yazıların tazeliği ve muharrirlerin kuvveti ile değil, fakat muayyen içtimaî bir zümre ve sınıfa istinat etmesile hayaliyet kazanır. Bu vasfı taşıyan bir mecmua bazan içerisinden kuvvetli muharrirler yetiştirebilir. Fakat bir intikal devrinin veya siyasi bir hareketin mahsulü olan bir mecmua onunla beraber nihayet bulur" (Ülken, 1938ç: 272).

² Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç'ın tercüme bürolarında görevlendirilmesi, bu iki ismin derginin sonraki sayılarında etkilerinin azalmasıdaki önemli sebeplerden biri olarak görülebilir.

3.2. Türk Hümanizmi Görüşü Işığında İnsan Dergisinde Medeniyet Anlayışı

Erken Cumhuriyet döneminde yayın hayatına başlayan *İnsan* dergisi, “Maksad” başlıklı çıkış yazısında geçen “*Türk inkılabı, Tanzimatta yapması lazım gelen rönesansı ancak bir asır sonra yapabiliyor*” (İmzasız Yazı, 1938a: 1) cümleleriyle yaklaşık yüz elli yıl önceki Tanzimat’a gönderme yaparak, o zaman atılması gereken adımların ancak Cumhuriyet vesilesiyle atılabildiğini vurgular. Sadece bu cümle bile aslında derginin Cumhuriyet’e olan bağlılığını ifade etmeye yeterlidir. “Mistik âlemin bütün arta kalanlarını kökünden temizleme[yi]” amaçlayan *İnsan*, Cumhuriyet Rönesansı’nı yol haritası olarak seçerek kendisine pozitivist ve rasyonalist bir çizgi belirler. Cumhuriyet reformlarının henüz sağlam temellere oturmadığı bu kaotik dönemde yayın hayatını sürdüren dergi her ne kadar yer yer eleştirmekten geri durmamışsa da genel toplamda Cumhuriyet değerlerine sahip çıkar. Derginin altıncı sayısının girişinde imzasız kaleme alınan “*On Beşinci Yıl*” başlıklı tek paragraflık yazı, derginin Cumhuriyet’e nasıl baktığının işaretidir:

“Cumhuriyetimizin 15’inci yılını yaşıyoruz. Türk milleti şuurlu ve sistemli olarak Garp medeniyeti yoluna gireli on beş yıl oldu. Bu kısa zamanda ne büyük adımlar atıldı! İçinden çıktığımız eski dünyayı hiç bilmeyen yeni bir nesil yetişiyor. Onlara yapmış olduğumuz ileri hamleleri göstermek, eski dünya ile girdiğimiz yeni âlemin farklarını anlatmak hepimizin en büyük vazifesidir” (İmzasız Yazı, 1938c: 457).

Derginin, Cumhuriyet’in kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk’e de bir bağlılığı söz konusudur. Yeni dünyanın bir temsilcisi olarak görülen Atatürk için dergi “kahraman” yakıştırmasını yapmaktan geri durmaz. Derginin yayınlanan bütün sayıları incelendiğinde Atatürk’e dair direkt bir atıf veya güzellemeye denk gelmek mümkün değilse de dergi, Atatürk’ün ölümünün hemen ardından Aralık 1938’de çıkan ilk sayısının giriş sayfasını Coşkun Ertepinar’ın (1938: 337) “*Kahramanın Ölümü*” başlıklı şiirine ayırır.

Kültür ve medeniyet tartışmalarının Cumhuriyet’in çok öncesinden bu yana süregeldiği göz önüne alındığında *İnsan* dergisinin ana meselesinin bu minvalde olması şaşırtıcı değildir. Siyasetten bağımsız bir kültürel pozisyon

ve/ya medeniyet anlayışı inşa etmek mümkün olmadığından *İnsan*'ın böyle bir çaba içine girmediği görülür ancak her şeye rağmen Hilmi Ziya Ülken'in yoğun çabasıyla dergi temel hedefini bilim üretmek, kültür politikası belirlemek ve tercüme faaliyetlerine hız vermek olarak belirler. Bunun reçetesini de çıkış yazısında verir: "*Bugün hakiki manasile Rönesans yapıyoruz: Dünya kervanına yeniden katılıyoruz. Bu yolda kendimizi tekrar bulmak için garb metodları bize rehberlik edecektir*" (İmzasız Yazı, 1938a: 2).

Yeni bir medeniyet inşa etme ve dünya medeniyetinin ortak mirasına entegre olmak derginin ana gayesidir. Bu bağlamda dergi Batı'nın nasıl algılanması gerektiği konusunu sıklıkla gündeme getirir. Derginin 3. sayısının imzasız yayınlanan açılış yazısının başlığı "*Hangi Garb?*" dır. Bu yazının, derginin ilk sayısında imzasız yayınlanan "*Maksad*" başlıklı yazıyla paralel okunduğunda, Hilmi Ziya Ülken'e ait olması muhtemeldir. *İnsan*, Batı'yı körü körüne bir yönelişle ele almaz. Batı'ya eleştirel yaklaşan dergi, metodolojik olarak yeni Türk devletinin nasıl modernleşebileceği ve dolayısıyla Türk hümanizmini nasıl inşa edeceği konusunu tartışmaya açar. Hem teorik hem de pratik düzeyde Doğu ile Batı arasında bir köprü kurulmasına işaret eden dergi bu anlamda memleketçi bir tavır sürdürür. Cumhuriyet reformlarını benzer bir zaviyeden ele alarak değerlendirir ve yeri geldiğinde de eleştirmekten geri durmaz. Derginin yayın hayatı sonlandıktan çok sonra, Hilmi Ziya Ülken'in, Peyami Safa'nın *İnsan* dergisini eleştiren bir yazısını baz alarak dergiyi anlattığı ve dergi için "memleketçi" tabirini kullandığı şu ifadeler, *İnsan* dergisinin Türk düşünce hayatındaki yerini görmek açısından da önemlidir:

"1938'de İnsan dergisi çıkmaya başladığı zaman Peyami Safa Cumhuriyet'te bir tenkit yazmıştı. Orada dergiyi front populaire'e³ benzetiyor ve çeşitli eğilimleri birleştiren bir eklektizm olarak görüyordu. Vakti dergi "Tanzimata Karşı" adlı ilk yazım ile hâlâ devam eden Tanzimat zihniyetini Batı'nın ve Doğu'nun soyut olarak anlaşılması olmasından dolayı tenkit ediyor ve gerçeğe, somuta dönüş istiyordu. Nitekim ikinci yazı, Batı şürinden Türk şürine, Batı düşüncesinden Türk düşüncesine diye gösterdiği istikametle derginin yönünü çizmiş oluyordu. Gerçi bu ortak ka-

³ *Front Populaire*: Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet döneminde birkaç sol görüşlü siyasi partinin birleşerek kurdukları ve ülkeyi 1936-1938 yılları arasında yöneten cephe.

naate katılanlar arasında iktisadi görüşleri farklı olanlar olabilirdi, fakat onlarda memleketçilik ve somutçuluk ortak vasıftı, bu ortak vasıf herkesi tatmin etmiyordu. Mutlaka parti 'bildirileri' isteniyordu, bunun için bu front populaire birçoklarını rahatsız etti. Derginin ruhunda insanlığa kapalı memleketçilik de yoktu. 'Ne kadar memleketeye dönersek o kadar İnsanlığı buluruz. Ne kadar somuta girersek, o kadar üniversale ulaşırız' deniyordu. Bunun için dergi memleketçi olduğu için de insançı idi. Bazı bakımlardan ayrılabilen insanları birleştirmesi bu yüzdendi" (Ülken, 2015: 569).

Derginin kendine gündem maddesi yaptığı en önemli konu medeniyettir. Doğu ile Batı, eski ile yeni arasında alınması gereken pozisyon ve derginin bu tartışmalar içerisinde nerede durduğu sürekli tazeliğini koruyan meselelerdendir. "Medeniyet sürekli bir hürmanizmadır" (Ülken, 2016b: 7) diyen Hilmi Ziya Ülken, aslında *İnsan* dergisinin medeniyet tartışmalarında nerede durduğunu tek cümleyle özetler. Bu anlamda derginin medeniyet tartışmalarına bakışı hürmanist bir çerçevede ilerler ve son sayısına kadar da bu bakış açısı değişmez. Hilmi Ziya Ülken'in medeniyet hakkındaki fikirleri dergiye de ana çizgisini verir:

"Tek bir medeniyet vardır: O da insan toplulukları arasındaki karşılıklı tesirlerin büyümesi, çoğalması ve genişlemesidir. Çarpışmaların doğurduğu kıvılcım yerini değiştirebilir. Fakat bu, daha zengin yayılma yerleri bulmak içindir. Karşılıklı tesirler kompleksine karışan her yeni unsur, onu bir parça daha geniş, biraz daha uzvi (organik) bir hale getirir. [...] Tarih tetkikleri ilerledikçe, şimdiye kadar kendi kendine yetişmiş sanılan medeniyetlerin birbirlerine bağlı oldukları, aynı kökten geldikleri anlaşılır" (Ülken, 2016b: 2-3).

Hilmi Ziya Ülken, derginin medeniyet meselesine bakışını kendi cümleleriyle aktarırken, medeniyet tarihinde adına mucize demenin âdet olduğu iki büyük devirden bahseder: "Bunlardan biri eski Yunan mucizesi, diğeri 19'uncu asırda yaşayan ve ötekinin devamından başka bir şey olmayan garp mucizesidir" (Ülken, 1941b: 1). Ülken'in işaret ettiği bu iki büyük medeniyet temsili, Türk hürmanizminin yapıtaşlarını oluşturur ve dolayısıyla *İnsan* dergisinin medeniyet kavramına, kavramın içeriğini nasıl doldurduğuna ve geçmiş medeniyetlere yaklaşımına ışık tutar. Eski ile yeni, Doğu ile Batı arasındaki sınırların kalktığı ve

büyük dünya medeniyetinin bir parçası olarak yorumlanan Türk hümanizmi, bu medeniyet anlayışının bir sonucudur.

*İnsan'*ın dünya kervanına yeniden katılmak amacıyla neşrettiği eserler ve tuttuğu yol, hedeflenen medeniyet çitasını görmek açısından önemlidir. Osmanlı'da köklü yenilik hareketlerinin hızlandığı Tanzimat'ın bu alandaki boşluğu kapatamadığı, o dönemde Tanzimat insanının Batı medeniyetini tam olarak anlayamadığı ve Batı'yı sadece biçimsel değişiklikler hedefleyerek ele aldığını vurgulayan *İnsan* dergisi, Batı'yla girilen bu ilişkiyle ortaya çıkan sonuçların tamamının boşlukta kaldığına ve köklü bir zemine oturmadığına dikkat çeker:

“Tanzimat, Garbi daima boş bir kalıp, mücerred bir şekil olarak almıştır. Müsavat ve hürriyet fikirleri, müşahhas muhtevaları olan canlı fikirler değildi. Karşılığı muayyen bir içtimaî realite olmıyan kelimelerdi. Şüphesiz güzel temennileri, samimî niyetleri temsil ediyordu. Fakat bu fikirlerin dayanması lâzım gelen içtimaî realite kurulamamıştı: Bir içtimaî nizam yıkılmış, yerine bir yenisi kurulmamıştı. [...] Garptan gelen her şey boşlukta kaldı: Formalizm, nominalizm, muhtevassız şekil Türk münevverinin içinde bulunduğu buhranı doğurdu. Eski Osmanlı nizamında karşılığı saray, tekke ve halk olan edebiyat ve fikir seviyeleri vardı. Yeni cemiyette bunlar da kayboldu” (Ülken, 1938a: 8).

Batı'yı sadece boş bir şekil olarak almak ve modernleşme çabalarına da böyle yön vermeye çalışmak aksak birtakım yenilik hareketlerinin doğmasına ancak hedefine ulaşmadan yok olmasına sebep olur. *İnsan* dergisinin dikkat çektiği, Batı ile kurulacak ilişkinin çok yönlü olması gerektiği ve yalnızca bu şekilde dünya medeniyetine yeniden katılmanın mümkün olabileceğidir. Türk hümanizminin hedeflediği dünya medeniyetine eklemleme, kendi kapalı ve mistik medeniyet anlayışımızın sınırlarını aşmakla mümkündür. Hilmi Ziya Ülken, Cumhuriyet ideolojisine bu anlamda esaslı bir rol biçer ve önceki yenilik hareketleriyle karşılaştırdığında Cumhuriyet'in, ayakları yere basan ve Batı ile kurduğu ilişkiyi daha köklü bir anlayışla var eden bir süreç olarak yorumlar:

“Bugün artık Garbi boş bir şekil olarak almaktan vaz geçiyoruz. İçine katlanan eski dünyamızın şekilsiz muhtevasını değersiz buluyoruz. Na-

zarımızda lüzumsuz bir *Şark ve Garp* dramı yoktur. Derebeyliğin bakiyesinden ve imparatorluğun gevşek ihtihsalinden silkinerek kesif istihsal ve temerküze doğru gitmeğe çalışan bir Türk milleti vardır. Bu Türk milleti büyük dünya tekamülüne iştirakini hazırlayan tarih hamlesiyle rönesansını yaparken kendi bünyesini daha iyi tanıyacak ve asıl o zaman kendisini bulacaktır. Şarkçının 'kendini terk ediyorsun' ve Garpçının 'içine kapanıyorsun' ithamları o zaman lüzumsuz olacaktır. [...] Ne kadar genişlersek o kadar derinleşiriz. En geniş mikyasta insana gitmek en derin manada **kendimizi bulmayı** temin edecektir. Türk olarak vazifemiz, kendimizi bulmak için dünya mikyasına kadar bakışımızı genişletmek olmalıdır. İnsan olarak vazifemiz insanlığa yeni bir şey katmak için dünya zaviyesinden kendimize bakmasını bilmek olacaktır" (Ülken, 1938a: 13-14).

"Garbı boş bir şekil olarak almaktan vazgeçmek" ifadesi Cumhuriyet'in Batı ile kurduğu ilişkinin niteliğini gösterirken aynı zamanda imparatorluk döneminde yaşanan problemlili Batı algısına da bir eleştiri içerir. Bu anlamda henüz derginin ilk sayısında yeni ve köklü bir Rönesans hamlesinin gerekliliğine yapılan vurgunun Cumhuriyet'e bir güzelleme olduğu açıktır. Cumhuriyet, Türk hürmanizminin belli başlı yol haritasını belirleyen ve yeni medeniyetin nasıl oluşturulması gerektiğine dikkat çeken bir ideoloji olarak *İnsan* dergisinin ana fikir şemasını kurar.

Batı'ya geliştirilen çok yönlü ve sistemli yaklaşımın yanında, kendi medeniyetinin köklerine inerek farkına varmak ve bu iki âlemi bir potada eriterek büyük dünya medeniyetine katkı sağlamak gerekliliği, Türk hürmanizmini bir ideoloji olarak belirleyen *İnsan* dergisi tarafından misyon edinilir. Cumhuriyet'in kuracağı yeni medeniyet anlayışı bu yeniden doğuş ışığında şekillenir. Sabahattin Eyüboğlu (1938a: 32) bu durumu, "*Yeniden doğmak, eski varlığımızla alakayı kesmek değil, ona yeni hayat aşılamaştır*" cümleleri ile ifade eder. Bu anlamda kendi köklerinden doğacak, kendi geçmişini anlayarak yeniden var olacak bir medeniyet tasavvuru, Cumhuriyet'in hâkim paradigması olarak *İnsan* dergisinin de ideolojik arka planını görmek açısından önemlidir. M. Şekip Tunç, alegorik bir benzetmeyle Cumhuriyet'in gösterdiği bu yeniden doğuş sürecini ve geçmiş ile kurulması gereken ayrıntılı bağı şu şekilde ifade eder:

“Toprağın vazifesi, kuvvetli ve iyi ekilmiş tohumları kendi bağrında büyütmektir. Ana toprağı benziyen halkın vazifesi de üzerine serpilen tohumlardan en iyi dikilenleri beslemektir. Göklere uzanabilecek muhteşem bir ağacın yetişmesi hiç bir zaman kendiliğinden olmayıp daima sağlam bir tohum ile besili bir toprak istiyorsa, tarihî hareketlerin tohumları olan şahsî ideal ve iradeler de mutlaka besleyici bir halk ruhuna muhtaçtırlar. Büyük irade adamlarının halk ruhunu ekseriya kadına benzetmeleri, tohum ile toprak arasındaki münasebete bir işarettir. Tohum hiç bir zaman dirayet ve tecrübe ile vücuda gelen bir mahsul olmamıştır. Her tohum, bir canlının yavrusudur ve daima canlının bir imtiyazı olarak mevcuttur. Tohumsuz doğuma ve büyüme olmadığı gibi şahsî bir irade ve ideal olmadan statik sosyalin dinamik sosyale geçmesi yani, içtimaî bir merhale-den diğer bir merhaleye geçilmesi vâki olmuş değildir” (Tunç, 1938a: 44-45).

Tunç’un dikkat çektiği halk ruhu, Cumhuriyet’le kimliğini bulacak ve Türk hümanizmiyle medeniyet anlayışını yeniden inşa edecek olan yeni insandır. Yeni insan, bunu kendi idealleriyle var edecektir. Tıpkı bir tohumun toprakla temas etmesi, kök salması ve büyümesi gibi yeni insan da Cumhuriyet’le buluşarak kendi toprağıyla temas edecek ve yeni medeniyet anlayışı etrafında tekrardan kök salacaktır. Köksüz bir medeniyet düşünülemez. *İnsan* dergisi de bunun farkındadır ve bu yüzden geçmişe olan vurgusunu sık sık tekrar eder. Geçmiş ile şimdi arasında kurulan bağ, aynı zamanda yeni bir medeniyet anlayışının temsilidir. Tıpkı kendi köklerinin farkına varılması gerekliliği gibi Batı’nın da farkına varılması gerekir. Bu yüzden bütüncül bir bakış açısıyla Batılı olmaktan bahsedilirken, Batı’nın boyunduruğu altına girmek ve kendi geçmişini unutmak, yok saymak kastedilmez. Batı, herhangi bir coğrafyanın, bir kara parçası olmanın ötesindeki bir zihniyettir. Yeni Türk insanının ulaşması gereken hedef o medeniyetle iletişim kurmak ve dünya medeniyetine katkı sağlamaktır. Hilmi Ziya Ülken, bu ilişkiye dair şunları söyler:

“Garpli olmak bütün işleyiş, duyuş ve düşünüşümüzle bu medeniyete girmek demektir. Hakikaten medeniyetle hars arasındaki bu ayrılış çok sun’i oluyor. Garp medeniyetini dediğimiz zaman hiçbir zaman onun yalnız tekniği ve ilmi anlaşılmaz: Musiki, edebiyat, mimari, resim, felsefe

bu medeniyetin unsurlarıdır. Beethoven Almanların olduğu kadar bütün Garbin Descartes Fransızların olduğu kadar dünyanıdır. Medeniyet rasyonele doğru gittikçe dünyalaşıyor” (Ülken, 1938a: 12).

İnsan nasıl Batılı olunabileceğine, modernleşmeyi Batı'nın hangi dinamikleriyle ele almak gerekliliğine sık sık dikkat çeker. Dergi, Beethoven'ı da Descartes'ı da ve başka büyük isimleri de aynı dünya medeniyetinin bir parçası olarak görür ve bu da Batı'ya dair bakış açısını gösterir. Türk hürmanizminin rasyonel ve pozitivist alt yapısını oluşturan bilim ve tekniğe verilen önem, *İnsan* dergisinde sık sık dile getirilir. Batılı olmakla kendimize dönmek arasındaki ince çizginin nasıl tanımlanabileceğinin üzerinde durulur. Hilmi Ziya Ülken, her medeniyetin bir diğeriyle olan ilişkisine değinirken, bunların arasında bazı zıtlıklar ve bariz kesim noktaları olduğunu söyler. Ancak yine de bu âlemler, karşılıklı etkileşim ve bağlantı içerisindedir. Her kesim yerinin medeniyette bir yıkılış değil ancak bir inkılap; bir son değil ancak yeni bir başlangıç olduğuna dikkat çekilir (Ülken, 1938b: 88-89).

“Medeniyetler, kendi içlerine katlanmış kapalı daireler değildir. İnsan medeniyeti, insan zümreleri arasında gittikçe artan karşılıklı münasebetler (interactions) in mahsulüdür. Bu münasebetler ne kadar muadil ve sahası ne kadar geniş ise medeniyet o kadar açık olmağa müstaittir. Karşılıklı münasebetler -muhtelif âmillerle- gevşediği ve azaldığı zaman medeniyetin umumî yürüyüşünden ayrılan bir dal, kendi içine katlanarak donmuş bir halde kalmaya mahkûm olur. İnsanlık tarihinde medeniyetin yürüyüşünü durdurur gibi gözükten, veya inhiraflar yaparak kendi içine katlanan, kapanan devrelerin bulunması bundandır. Her kapalı devre medeniyetin yürüyüşünde bir irtica hamlesi ve bir inhiraf teşkil etmiştir” (Ülken, 1938b: 89-90).

Hilmi Ziya Ülken'in ifadeleri, derginin Cumhuriyet ideolojisinin işaret ettiği yeni Türk medeniyetini nasıl algıladığı ve ne şekilde oluşturmaya çalıştığını görmek açısından önemlidir. Geçmiş devirlerden kalma bir eski ile yeni çatışmasının artık olmadığını ve bu anlayışın yıkılması gerektiğini her fırsatta vurgulayan *İnsan* dergisi, yeni medeniyet anlayışını inşa ederken eski ile çatışmaya girmek yerine uzlaşma, yeniyi körü körüne kabul etmek yerine rasyonel bir şekilde inceleme gerekliliğini belirtir. Eski-yeni düalizmi yerine ikisinin belli bir armoni içerisinde tekrar olduğu yeni medeniyet anlayışı, Tan-

zimat'tan bu yana yapılan hatalarla yüzleşen ve Türk hümanizmini bu yüzleşme ışığında tartışmaya açan bir şekilde var olur. Eski ile yeni, Doğu ile Batı, İslam ile İslam-dışı *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışında bir bütünün parçalarıdır. Hiçbiri birbirinden bağımsız değildir. Yeni Türk insanı bir dünya resminin parçasını oluşturan kendi medeniyetiyle, bu bütüne katkı sağlamanın yolunu açmalı ve dünya mirasına ortak olmalıdır. *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışının temeli burada yatar.

Mustafa Şekip Tunç'un fikirleri, dün ve bugün arasındaki ilişkiyi vurgulaması bakımından dikkate değerdir: *"Yalnız dünü görmeden bugünü anlamak kabil olmadığı gibi dünsüz bir bugün ve bugünsüz bir yarın tasavvur etmek de mümkün değildir"* (Tunç, 1938b: 154). Bu anlamda bütün bir fikir tarihi birbirine eklenen fikirlerin bütününden oluşur. Hilmi Ziya Ülken bu bütünselliğe *"Hiçbir fikir tek bir insanın eseri değildir. Kendinden önce gelenlerin kurduğu binaya bir taş ilave eder ve onu kendinden sonrakilere bırakır"* (Ülken, 1938d: 281) cümleleriyle dikkat çeker. Türk medeniyetinin yaşaması gereken gecikmeli Rönesans ancak bu fikirler içerisinde ortaya çıkmalı ve Cumhuriyet hümanizminin işaret ettiği biçimde büyük dünya medeniyetine eklenmelidir.

*"Medeniyet dairesi genişliyor, yeni unsurlar eskisinden daha geniş bir münasebetler sistemi kurdukları için, ekseri, onun yerine geçiyorlar. Medeniyetin sıklet merkezi değişiyor ve hudutlar genişliyor. Metropol artık kendi mahreçlerine tâbi oluyor. Eski'den birçok şeyler yeniye karışıyor. Fakat birçok şeyler de dökülüyor. İşte medeniyetin yürüyüşündeki bu intikaller birer inhitat değil, fakat inkılâptır. Bir uzviyet ölüp yerine bir başkası doğmuyor. Fakat inkılâplar içinde aynı bütün tekâmülüne devam ediyor. [...] Rönesans, işte garbin eski metropolü olan islâm âlemine zaferrinin fikrî neticesidir. Bu manada Rönesans değil, Rönesanslar vardır: Yunan mucizesi Anadolu ve Suriyeye nazaran, Roma Yunana, islâm Roma ve İrana nazaran birer Rönesansla başlar. İslâm devrinin ilim ve felsefe ibdaları uzun müddet Avrupanın kendisine çıraklık ettiği hakikî Rönesans eserleri idi. Bu takdirde artık, her devirde aynı kalan **islâm ve hıristiyan** medeniyetleri diye kapalı daireler farzetmek; şarkla garbi veya yakın şarkla uzak şarkı iklim, ırk, din ve sair âmillerle birbirinden ayrılan âlemler telâkki etmek kadar hatalı bir görüş olamaz"* (Ülken, 1938b: 90-91).

Doğu ve Batı dünyası arasında belli bir ayırım görmek ve Doğu ile Batı'ya, hatta Doğu medeniyetini oluşturan coğrafyalara parça parça, Batı medeniyetini oluşturan coğrafyalara da yine kendi dairesi içerisinde parça parça bakmanın hatalı bir görüş olduğunu şiddetle savunan Hilmi Ziya Ülken, her yeni devrenin eskilerini de kuşatan daha büyük bir daire vücuda getirdiği vurgusunu yapar (Ülken, 1938b: 90). Bu daire, *İnsan* dergisinin de kendine ideoloji olarak belirlediği Türk hürmanizminin bizatihi kendisidir. Bu anlamda erken Cumhuriyet dönemini işaret ederek son zamanlarda Batı'nın oluşturduğu, Batı'dan gelen her şeye, etrafında gürültü yapan her şeye rağbet gösterenler olmasını eleştiren *İnsan* dergisi, "Hangi Garp?" sorusunu sormaktan geri durmaz:

"Şarka daima garbı karşı koymak âdet olmuştur: Garplaşmak, garplı gibi düşünmek, garp ilmini, hayatını şark ilmi ve hayatı yerine almak.. Bu tabir sını devrin bütün mütefekkirlerinde 'muasırlaşma'nın müradifidir. Bununla âdeta modern medeniyeti, ileri ve inkılâpçı olan her hareketi kastediyoruz denebilir. [...] Bu fikrin hududu tamamen çizilmiş midir?" (İmzasız Yazı, 1938b: 185).

Bu sorular, Türk hürmanizminin temel soruları olarak değerlendirilebileceği gibi Cumhuriyet'in kendine aradığı kimliğin bir parçası olarak da okunabilir. Batı'nın her şeyden önce bir fikir, temsil ve algı olduğu düşüncesinden hareketle *İnsan* dergisi de Batı'yı algılama ve yorumlama biçimini tartışmaya açar. Batı hangi şartlar altında, nasıl ele alınmalı; Cumhuriyet, inşa ettiği medeniyet resminde Batı'yı nerede konumlandırmalıdır gibi sorular resmî ideolojinin olduğu kadar Cumhuriyet aydınının da kafasını kurcalar. Türk hürmanizminin işaret ettiği Batılılaşma biçimi, Gökalp'in medeniyet-hars düalizmini yıkan yeni modernleşme hali Batı'ya olan bakışın bir temsilidir. *İnsan* dergisindeki muhtelif yazılarda, bilim ve teknik alanlarında rehber alınması gereken Batı'ya, kopya ve taklitçilikten uzak, kendi geleneksel değerlerimiz ışığında yaklaşmak gerektiği ve bunun da Batılılaşmanın önemli adımlarından olduğu vurgulanır. Genç Cumhuriyet'in Türk hürmanizminin gösterdiği medeniyet biçimine erişmesinin yolu buradan geçer.

"Her içtimaî sınıfın, her seviyenin ayrı bir fikrî âlemi olduğunu asla unutmamalıyız. Garbın ilerisi var, gerisi var. Garbın ahrarı var, mürteciî var. Garbın dinamik ve canlı fikirleri var, ölü ve artakalan telâkkileri var.

Fakat bunlar muayyen sınıfların teşkilâtına, şuuruna, vakfına ve iradına dayandığı için her şeye rağmen hâlâ mukavemet ediyor. [...] Diğer cihetten, garbın buhran ve yeis demleri var: Her intikal devri gibi bu devir de bazı müesseselerini, bazı kıymetlerini atarak yenilerini kazanıyor. [...] Garp, yalnız gittikçe genişliyen teknik ve rasyonel bir medeniyetin doğurduğu ilim, felsefe ve san'at eserindedir” (İmzasız Yazı, 1938b: 186).

Batı'ya içi boş bir hayranlıkla bakmakla onu anlamaya çalışmak arasındaki ince çizgi, *İnsan* dergisinin dikkat çektiği modernleşme politikasına yön veren önemli bir ayrımdır. Hilmi Ziya Ülken, bu doğrultuda, özellikle Yunan medeniyetine özel bir önem atfeder. Ülken, Yunan'ı “medeniyetin mistikten rasyonele doğru yürüyüşünde bir merhale olarak” tanımlar. Burada Ülken'in işaret ettiği Antik Yunan'dır ve o, medeniyet tarihinde bu devir gibi yaratıcı ve zengin bir devre nadiren rastlanabileceğini söyler (Ülken, 1938c: 187-188). Eski Yunan medeniyetinin gündeme gelmesi, *İnsan* dergisinin hedeflediği büyük dünya medeniyetinin köklerini göstermesi açısından önemlidir. Dergide sık sık vurgulanan geçmişin kökleriyle yeni bir medeniyet inşa etme çabası, eski Yunan'ın işaret edilmesiyle daha anlamlı hale gelir. Ülken'in Yunan üzerine söyledikleri, hem eski ile yeni arasındaki bağı görmek hem de büyük dünya medeniyetini anlamlandırmak açısından dikkate değerdir:

“Yeni riyaziyenin başında Thales'i, edebiyatın başında Homeros'u, felsefenin başında Sokrat'ı buluyoruz. Bugünün ilmi, san'atı, felsefesi bütün esaslarını, şekillerini, ana fikirlerini oradan çıkardı. Bugünkü san'at şekillerimiz, bugünkü ilmimiz mevzularını, isimlerini, hattâ bazan mütearifelerini oradan aldılar. Garpta asırlarca devam eden Yunan hayranlığı, hâlâ taraftarları olan humanisma cereyanı boşuna değildir. Bununla beraber artık bu hayranlığın lüzumsuz bir hale geldiğini, ve Yunana hayran olmak değil fakat medeniyet tarihinde bir merhale olarak onu anlamak lâzım geldiğini unutmamalıdır. Çünkü humanisma'ya göre kemal Yunandadır; hiçbir devir onu aşamamış, onu ancak kendine örnek edinmiştir. Sıhhatin, âhengin, ölçünün mücerred şekillerle realite duygusu arasındaki muvazene ve imtizacın ideal nümunelerini bize Yunan vermiştir. Yeni devir buhran ve azaplarını aştığı zaman sükkûnu nihayet nerede buluyor?.. Daha geniş ölçülerle Yunana dönüştü” (Ülken, 1938c: 187).

Yunan, Ülken'in cümlelerinden anlaşılacağı üzere yalnızca bir medeniyet değil aynı zamanda bir sembol, bir başlangıç noktasıdır. Bu başlangıç noktasının tek başına kaim olmadığı yine aynı yazıda vurgulanır. Ülken, Yunanlıların söylediğinden hareketle, geometrinin Mısır'dan, hesabın Finike'den, astronominin Mezopotamya'dan Yunan'a geldiğini aktarır. Bununla birlikte Yunan'ın kökleri arasında en önemlisinin Sümer-Anadolu yolu olduğuna dikkat çeker ve modern medeniyetin beşiğinin Mezopotamya ve Anadolu olduğunu hatırlatır (Ülken, 1938c: 188). Böylece bütün bir dünya medeniyetinin aslında birbirine eklenmiş, birbirini etkilemiş ve girift yapılardan oluşan çok katmanlı bir anlayış olduğu sonucuna varılır. Derginin çizmek istediği medeniyet haritasının bu katmanlı ve birbirini etkilemiş medeniyetlerden oluşan bir harita olduğu söylenebilir. *İnsan* dergisinin medeniyetler arasında kurduğu köprü aynı zamanda eski ile yeni arasındaki bir bağ olarak okunabilir.

Eski-yeni düalizmi Türk hürmanizmini anlamlandırmak açısından önemlidir. Cumhuriyet'in geçmişle, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'yla hesaplaşması, *İnsan* dergisinde sürekli kendini hissettirir. Tarihten ne anlaşılması gerektiği konusunda Sebahattin Eyüboğlu'nun dikkat çektiği nokta, tarihin müze ve kütüphane dolusu tarih olarak değil, ruh dolu bir tarih olarak ele alınması gerektiğidir. Osmanlı tarihçilerinde tarihî zihniyet olmadığını söyleyen Eyüboğlu, tarihî şuur ile tarihî bilgi arasında bir ayrıma giderek tarihî şuurun geçmişini yaşadığını, tarihî bilginin ise geçmişini sadece yaşattığını şu sözleriyle ileri sürer.

“Bugünkü manasile milli şuurun tarihi şuurlar birlikte uyandığını görüyoruz. Onun için millet ve tarih mefhumları birbirine o kadar yakındır ki millet, tarihleri müşterek insanların vahdeti diye tarif edilebilir. Tarihi şuurun uyanmamış olduğu bir adamda milli şuur olmasına imkan var mıdır? [...] Kendisini arkasındaki sayısız asırlara bağlı hissetmeyen cahil bir Çinli tarihsizdir. Memleketimizdeki runlar mazilerinin bütün eksikliğine rağmen tarihsizdirler. Çünkü Rum kelimesinin içindeki zengin tarih hamulesinden bihaberdirlere. [...] Bizim mazide yaşamamız değil, mazinin bizde yaşaması lazımdır” (Eyüboğlu, 1938b: 380-381).

Eyüboğlu'nun geçmiş ile kurduğu bağ, Cumhuriyet'in tıpkı bugüne ve/ya Batı medeniyetine olan bakış açısına benzer. Ona göre, sadece bir şekilcilik ve üstünkörü algılayışın yerine, geçmişini zihniyetiyle birlikte ele almak

gerekliliğini vurgular. Geçmiş ve bugün sadece bir zaman dilimi değil, bir ideoloji, bir bakış açısı, bir zihniyettir. Zihniyetinden arındırılmış bir mazinin olamayacağını söyleyen Eyüboğlu geçmişin kültür mirasına olan bakışını şu şekilde dile getirir:

“Maziye dönüş mazinin zihniyetine dönüş olmamalıdır. Tarihî şuur eski dünyayı aynen yaşatmak değildir. Dünün kıymetlerini bugünün telâkkilerile ölçmeliyiz. Maziye yaşatan tefsirdir. Eski güzelliklerin yeni manalarla dolması zaruridir. [...] Maziden şunu alıp bunu bırakamayız. Mazi bir küldür. Füzuli’yi kendi dünyası içinde, kendi telâkkilerile anlamalıyız. [...] Yunus Emre’nin şiirini alıp dünya görüşünü bırakamayız. Mimar Sinan’ın camiini alıp mimari telakkisini bırakamayız. Her eseri kendi iklimi içinde mütealea etmek lazımdır. [...] Füzuli yalnız tarihçilerin değil, bütün milletin, bütün Türk şuurunun malıdır ve hiç kimse Füzuli’den zevk almak için Füzuli’nin dünya görüşünü benimsemek mecburiyetinde değildir. [...] Türk tefekkürünün Avrupalı olmasını istiyorsak onu kendi mazimizle beslemeliyiz” (Eyüboğlu, 1938b: 384-385).

Eskiye bugünün değerleri ve fikir dünyası üzerinden bakmak Türk hümanizmini inşa etmek açısından önemli bir aşamadır. Çünkü Cumhuriyet’in eski diye nitelediği değerler, aslında bugünün parçasıdır ve günü inşa etme açısından kıymetini daima muhafaza eder. *İnsan* dergisi bu bakış açısıyla geçmiş kültür ve medeniyet anlayışına yaklaşır ve geçmişi zamansal ve uzamsal olarak bir bütünün parçası olarak ele alır. Bu anlamda tarihe bakmak, üzerinde yaşanan toprağa, Anadolu’ya bakmaktan bağımsız düşünülemez. Rıfki Melûl, tarihe mal olmuş eserler hakkında fikirlerini anlatırken Anadolu’nun ne denli büyük bir medeniyet beşiği olduğunun ve tarihin çok önemli medeniyetlerine ev sahipliği yapan bir konumda durduğunun altını çizer:

“Türkiye hudutları dahilinde mevcut medeniyet tabaka ve bakiyelerini hiç bir memleketin topraklarında bulmak mümkün değildir. Anadolu, proto istorik ve pre istorik devirlerden itibaren tabaka tabaka insan cemiyetlerinin yâdigarlarını ihtiva eden müstesna bir ülkedir. Eski medeniyet eserleriyle zengin olan Yunanistan, İtalya, Mısır, Şimalî Afrika, aşağı yukarı mütevali ve mütecanis medeniyetlerin mahsullerini muhtevodir. Ve bunların hemen cümlesi, tarihî devre aittir. Bu memleketlerin en dikkate lâayık

ve en muazzam mimarî san'at mahsulleri, Eti, Firikyâ, Bizans devirlerine ait bakiyeler gibi, yine Anadolu sınırları içindedir” (Meriç, 1938a: 507).

Cumhuriyet, Osmanlı ile arasına belli bir mesafe koyarak kendini inşa etmeye çalışır. Kopuş ve süreklilik tartışmaları ışığında, bu mesafenin aslında bir bütünlük arz ettiği aşıkardır. *İnsan* dergisi yer yer bu mesafenin hissedildiği yazılara ev sahipliği yapar. Dergi, Cumhuriyet ideolojisinin gösterdiği büyük dünya medeniyetine işaret ederken, çoğu zaman Osmanlı'yı gündem maddesi yapmaz. Bu şuurlu tercih, Osmanlı'yı topyekûn yok sayma anlamına gelmese de Osmanlı'nın adının zikredildiği yerlerin özellikle sanatsal alanlar olduğu göze çarpar. Öyle ki Rıfki Melûl, Osmanlı mimarisinde taklit değil, asalet var olduğunu ve bu mimarînin gerek İslâm gerek Bizans sanatlarından her yönden üstün olduğunu söylerken, Osmanlı'ya da Anadolu medeniyetinin, dolayısıyla Türk hürmanizminin bir parçası olarak bakar (Meriç, 1938b: 391).

Anadolu'nun zengin kültürel mi)rasını ortaya çıkararak Batı medeniyetiyle bu zaviyeden ilişki kurmak *İnsan* dergisinde henüz ilk sayıdan itibaren görülen bir eğilimdir. Ancak dergi millet ile ırk arasında bir ayrıma giderek bunu yapar ve bu anlamda Türk milletine üstünlük atfetmez. Muvaffak Şeref (1943b: 5), “*Millet: Yalan ve Gerçek*” başlıklı yazısında bu durumu şöyle açıklar: “[...] memleketimizin şu veya bu bölgesinde veya dışında saf Türk ırkı bulunduğunu iddia edip, mahallilik, hemşehrilik hırsını doyurmaya çalışanlar, bu iddialarile millî büyünlüğümüz için ne kadar tehlikeli rol oynadıklarını düşünsünler ve gözlerini biraz ilmî sonuçlara çevirsinler.” Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere *İnsan* dergisi, milli değerleri bile ilim ışığında ele alarak içi boş bir milliyetçilik peşinde koşmamayı tercih eder. Büyük dünya medeniyeti anlayışı çerçevesinde medeniyetler arası etkileşimin kaçınılmaz olduğu vurgusu her fırsatta tekrarlanırken, önemli olanın bu medeniyetlerden ne şekilde faydalanılması gerektiği olduğu dile getirilir. Rıfki Melul Meriç, bu etkileşimi şu ifadelerle açar:

“Her millet, münasebette bulunduğu diğer milletlerin her türlü maddî ve manevî varlıklarından iktibasta bulunur. Hiçbir milleti –kendinden medeniyet itibarile ileri olsun, geri olsun- diğer milletlerin her türlü beşerî ve içtimaî üfûlelerinin tezahür ve neticelerinden –billhassa müteferrik ve san'atkârların birbirleri arasında meş'ur ve gayrimeş'ur bir tarzda vuku-

bulan mübadeleler sebebil- müteessir olmaması, iptidaî yahut mütekâmil, fakat her halde bir san'âtkar gözile bediî kıymeti haiz ve iktibasî lüzumlu bir motifin alınmasını ve icab eden yerde millî temayüllere göre temsilen kullanılmasını zarurî kılan nüfuzdan âzâde kalması mümkün değildir. Nitekim arkeoloji araştırmaları ile elde edilen mebzul ve mütenevvi vesikalar ispat etmiştir ki, ümanistlerce Yunanistanda doğup yine orada inkişaf ve bütün cihana intişar ettiği iddia edilen Yunan medeniyet ve san'atı de, kadim Mısır, Finike ve Asur medeniyet ve san'atları de kendi kendilerine teşekkül etmiş olmayıp belki kendilerinden evvelki milletlere ait medeniyetlerin tekâmül ede ede aldıkları son şekillerin devamından ve onların tesiri altında teşekkülünden ibarettir" (Meriç, 1938a: 508-509).

İnsan dergisinin medeniyet görüşü, antik çağlardan itibaren bütün medeniyetlerin büyük dünya medeniyetinin oluşmasına katkı sağladığı ve süreklilik içerisinde var oldukları şeklindedir. Hilmi Ziya Ülken, taklitçilik ve hayranlıktan sıyrılan, tarihi kendi penceresinden görüp yorumlayan bir medeniyet anlayışının, Doğu-Batı ikiliğini ortadan kaldıracığına inanır. Ona göre Batı'nın da iyisi ve kötüsü; ilerisi ve gerisi vardır. İsa Allah'tır diyen, hastalıkları efsunla iyi etmeye çalışan bir Batı olduğu gibi, ilmi ölçü olarak kullanan, determinist ve realist bir Batı da vardır. Ülken ve dolayısıyla *İnsan* dergisi ikincisine dikkat kesilmek gerektiğini vurgularken Türk hümanizmini de bu çerçevede kurmak gerektiğine inanır. Bu anlamda Ülken, derginin kuruluş politikasına ve aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisine uygun olan öneriler getirir. Bunlar, sistemli ve devamlı çeviri yapmak, önceki milletlerden dersler almak, tarihi bu bakımdan aydınlatmak ve geleceğe ışık tutmak, monografik anketlerle memleketi etraflıca tanımak (Ülken, 1939: 690-691). Bu aşamaları takip etmek, Türk hümanizminin inşasına olumlu katkılar yapacaktır. *İnsan* dergisinin yapmaya çalıştığı, yeni kültür politikasıyla Türk hümanizmini ve Cumhuriyet projesini önceki döneme kıyasla daha rasyonel bir konuma yerleştirmektir. Hilmi Ziya Ülken Türk hümanizmi tartışmaları ışığında geçmişle olan hesaplaşmaya devam eder:

"Fikrimce, bugünkü medeniyet Yunana olduğu kadar Arab-Fars veya Çin hümanizmalarına da aynı zaviyeden bakıyor. Artık ilk Rönesansı yapan milletlerin vaziyetinde değiliz: Eski medeniyetleri muasır zaviyeden

görmeli ve onları teşekkülümüzü hazırlayan birer unsur olarak almalıyız.” (Ülken, 1939: 694).

Ülken’in dünya medeniyeti anlayışında Latin, Yunan, Arap, Fars, Çin gibi farklı coğrafyaları ve medeniyetleri aynı cümle içinde zikretmesi tesadüfün ötesindedir. Bu medeniyetler, derginin medeniyet anlayışını inşa eden bir bütünün parçalarıdır. Bu anlamda Türk hümanizminin inşası, iki farklı alemin sınırlarına takılmayıp, Doğu ile Batı arasında sıkışmayıp eski ve yeni medeniyetleri, nereye ait olursa olsun, o bütünün parçaları olarak ele almakla mümkün olacaktır. Ülken’in kurduğu büyük dünya medeniyeti tasavvurunun sınırları bir hayli geniştir. Bunu “yeni klasik” olarak kavramsallaştıran Ülken tanımlamayı ise bir yandan Yunan ve Latin’in köklerine kadar inmek diğer yandan bugünden kopmadan modern ve ileri olmak şeklinde yapar:

“Yeni klâsik, inkişaf halinde olan hayatın mütemadiyen asıl köklerden yeni aşilar almasıdır. Bizde henüz Yunan edebiyatına dalmak ihtirası uyanmadı. Almanlarda Goethe ile başlayan bu aşının nekadar feyyaz olduğu malûmdur. Yunan-Lâtin sanatinde tabiat şiiri, Eppopee, nesir, tiyatro, bizim bin senelik tarihimizde mahrum olduğumuz bütün kaynaklar duruyor. Bu kaynaklara girmek maziye dönmek, san’atin ayağına köstek takmak değildir. Hümanizma’ya verilen bu dar mâna, ve onu itham için yapılan bu nevi tefsirler tamamile yanlıştır. Yeni klâsik, modern’in inkişafı esnasında, medeniyet tarihindeki inhirafları, çıkmazları, lüzumsuz kaybedilmiş emekleri bir tarafa bırakarak yeni hamlelere temel olabilecek en temiz tarafı meydana çıkarmak ve ona istinat etmek demektir” (Ülken, 1941a: 2).

Erken Cumhuriyet’in koşulları altında Türk hümanizmini kurma çabası ve bu yöndeki medeniyet tartışmaları, ilk sayıdan itibaren *İnsan* dergisinin odağında yer alır. Derginin hemen her sayısında Cumhuriyet’le birlikte medeniyet kavramının ele alınış biçimi, ne şekilde değerlendirilebileceği ve içinin nasıl doldurulacağı hakkında dikkate değer fikirler içeren yazılar yayımlanır. Derginin medeniyeti ele alış biçimi, bütüncül bir şekilde olur ve Türk medeniyetinin, evrensel bir değerler sistemi içerisinde yer alması gerekliliği ön plana çıkarılır. Bunun nasıl yapılabileceğine dair fikirler ışığında kaleme alınan yazılar derginin son sayısına kadar bu tartışmaları canlı tutar.

Sonuç

İnsan dergisi erken Cumhuriyet'in kaotik ortamında yayın hayatını sürdüren, Türk hümanizmini dünya görüşü olarak belirleyen, dönemin sosyo-kültürel ve politik ortamını tanımak açısından önem arz eden bir dergidir. Türk modernleşmesinin Cumhuriyet'le girdiği keskin viraja hümanist bir görüşle yaklaşan dergi, tasavvur ettiği medeniyet anlayışını bu çerçeve içinde konumlandırmaya çalışır. Bu anlamda *İnsan* dergisi, Cumhuriyet modernleşmesi ve Türk hümanizmi arasındaki ilişkiyi görmek, Türk medeniyetinin yeni tanımının nasıl yapıldığını anlamak açısından dikkate değer bir yayındır.

Derginin ana izleğini oluşturan Türk hümanizmi ideolojisinin, derginin kurucu kadrosunun ötesinde dergide yazan bütün yazarlar tarafından bir şekilde sahiplenildiği fark edilir. Bu anlamda *İnsan* dergisi, sert politik tartışmalara girmeden Cumhuriyet'i -yer yer eleştirse de- genel hatlarıyla destekleyen bir eğilim içindedir. Doğu ile Batı arasında asırlardır bocalayan Türk kültürü ve medeniyetinin dünyadaki yerinin Türk hümanizmiyle açıklanması; Batı'yı sadece teknik ve bilim anlamında değil topyekûn bir zihniyet olarak ele almanın gerekliliği ve bunun ötesinde Mezopotamya, Yunan, Mısır ve kadim Anadolu gibi geçmiş medeniyetlerin, bu büyük mirasın parçası olduğunun savunulması *İnsan* dergisinin medeniyet anlayışının temel dinamiklerini oluşturur.

İnsan dergisinin Cumhuriyet ile kurduğu ilişki söylem düzeyinde birbirine paraleldir. Cumhuriyet'in Osmanlı İmparatorluğu ile gerilimli münasebeti, *İnsan* dergisi özelinde kendini hissettirir. Osmanlı'yı topyekûn yok sayma noktasına varmayan bu tavır, derginin medeniyet anlayışında Osmanlı'yı büyük dünya medeniyetinin bir parçası olarak görmek düzeyinde var olur. Öte yandan *İnsan* dergisinin yumuşak birtakım eleştiriler getirdiği Cumhuriyet ideolojisinin olumsuz yönlerini çoğu zaman vurgulamaktan kaçınması, dönemin kendine has politik atmosferiyle açıklanabilir. Öyle ki Cumhuriyet kendi reformlarını sosyokültürel ve politik olarak yerleştirmeye çalışırken farklı seslerin çıkmasına çok fazla müsaade etmez ve 1950'lere kadar bu politik ortam bir şekilde yeniden üretilerek var olur. Bu anlamda *İnsan* dergisinin Cumhuriyet'i örtük de olsa savunması, dergi yazarlarının ortak bir dil ve ide-

oloji etrafında toplanması dönemin şartları düşünüldüğünde makul karşılanabilecek bir tutumdur.

Özetle gerek modernleşmeci çizgideki tavrıları gerek yayın kadrosunun zenginliği ve gerekse Cumhuriyet'le kurduğu ilişki bağlamında *İnsan*, Türk düşünce tarihinde şahsına münhasır bir yer kaplar. Cumhuriyet'in erken yıllarında kesintilerle de olsa yayın hayatını sürdüren *İnsan* dergisi kendi dönemi içerisinde politik dile angaje olmadan kültürel politika üretmesi, modernleşmeci çizgiyi Türk hürmanizmi bağlamında savunması ve kavramsallaştırması, dönemin önemli Türk entelektüellerine kapısını açması ve yeni bir medeniyet anlayışı önermesi bakımından dikkate değer bir neşriyat olarak okunmalıdır.

Kaynakça

- Ahıska, M. (2005), *Radyonun Sihirli Kapısı*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Akyıldız, K. (2012). "Mavi Anadoluçuluk", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 465-481.
- Alver, K. (2004). "Sosyolojik Açıdan Anadoluçuluk", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademi Dergisi*, C. III, Sayı: 3, s. 166-169.
- Ateş, A. E. (2015). "Cumhuriyet Modernleşmesinin Bunalımları", *Cumhuriyet ve Modernleşme: Olgular, Süreçler, Bunalımlar*, Ed. Ahmet Emre Ateş, İstanbul: Doğu Kitabevi, s. 11-34.
- Bulut, Y. (2015). "Sosyal ve Siyasal Arasına Sıkışmış Bir Düşünür: Ziya Gökalp ve Hars- Medeniyet Kuramı", *Sosyoloji Konferansları*, No: 52, s. 79-110.
- Bulut, Y. (2005). "Türkiye'nin Çağdaş Tarihine İlişkin Bazı Gözlemler", *Dîvân İlmî Araştırmalar*, Sayı: 19, s. 1-34.
- Cangızbay, K. (2007). *Hiçkimsenin Cumhuriyeti*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çetik, Mete. (2008). *Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratao'ın Müdafası*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ertepinar, C. (1938). "Kahramanın Ölümü", *İnsan*, Sayı: 7, s. 337.

- Eyüboğlu, S. (1938a). "Yeni Türk San'atkarı Yahut Frenkten Türke Dönüş", *İnsan*, Sayı: 1, s. 31-38.
- Eyüboğlu, S. (1938b). "Yaşayan Mazi", *İnsan*, Sayı: 5, s. 380.
- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Göle, N. (2011). *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yayınları.
- İmzasız Yazı. (1938a). "Maksad", *İnsan*, Sayı: 1, s. 1-2.
- İmzasız Yazı. (1938b). "Hangi Garb?", *İnsan*, Sayı: 3, s. 185-186.
- İmzasız Yazı. (1938c). "On Beşinci Yıl", *İnsan*, Sayı: 6, s. 457
- Kaliber, A. (2012). "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 107-124.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayalı, K. (2011). *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, R. M. (1938a). "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", *İnsan*, Sayı: 6, s. 503-513.
- Meriç, R. M. (1938b). "Eski Eserler Hakkında Düşünceler", *İnsan*, Sayı: 7, s. 388-395.
- Sinanoğlu, S. (1988). *Türk Hümanizmi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sunar, L. (2004). "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin Oluşumu Bağlamında Bir Analiz", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. II, Sayı: 1, s. 511-526.
- Şerif, M. (1943a). "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi", *Adımlar*, Sayı: 3, s. 81-83.
- Şeref, M. (1943b). "Millet: Yalan ve Gerçek", *İnsan*, Sayı: 21, s. 4-8.
- Tunç, M. Ş. (1938a). "Yaratıcı İrade Meselesi", *İnsan*, Sayı: 1, s. 44-48.

- Tunç, M. Ş. (1938b). "Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri Meselesi", *İnsan*, Sayı: 2, s. 152-164.
- Ülken, H. Z. (2015). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2016b). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1940). "Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri", *Tanzimat'ın Yüzyüncü Yıl Dönümü Münasebetiyle Neşredilen Kitaptan Alınmış Ayrı Baskı*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Ülken, H. Z. (1938a). "Tanzimata Karşı", *İnsan*, Sayı:1, s. 7-14.
- Ülken, H. Z. (1938b). "Medeniyetin Yürüyüşü", *İnsan*, Sayı: 2, s. 84-91.
- Ülken, H. Z. (1938c). "Yunan Mucizesi", *İnsan*, Sayı: 3, s. 187-188.
- Ülken, H. Z. (1938ç), "Yeni ve Eski Mecmualar", *İnsan*, Sayı: 3, s. 272-274.
- Ülken, H. Z. (1938d). "Fikir Ananesi", *İnsan*, Sayı: 4, s. 281-284.
- Ülken, H. Z. (1939). "Tanzimat ve Humanizma", *İnsan*, Sayı: 9, s. 689-694.
- Ülken, H. Z. (1941a). "Yeni Klasik", *İnsan*, Sayı: 13, s. 1-2.
- Ülken, H. Z. (1941b). "İnsan Sevgisi", *İnsan*, Sayı: 15-17, s. 1-3.
- Ülken, H. Z. (1943). "Destan ve İnsan - II", *İnsan*, Sayı: 23, s. 3-6.